

Tidshorisonter i politik

Thorkil Kristensen

Det er fristende for politikere at arbejde og tale mest angående de problemer, der for tiden er aktuelle, selv om det, man koncentrerer sig om, så kun er relevant på kort sigt.

Det er de dagsaktuelle problemer, de fleste vælgere formodes at tænke mest på. Det er da også dem, der fylder mest i avisernes spalter og i de nyheder, der bringes i radioen og i fjernsynet.

Tænker man på det næste valg, virker det jo også som en opfordring til at have noget at sige om de problemer, der for tiden er aktuelle. Konkurrencen mellem partierne frister til at have gode tilbud på løsninger af de aktuelle spørgsmål.

Her har partier i opposition jo størst frihed. De kan lettere end regeringspartierne tale om skattelettelser og tilskud til det ene efter det andet.

Det hænder jo så, at de efter valget kommer i regering og derved får besvær med noget, de har sagt før valget. Derfor er friheden størst for de partier, der er så små eller så yderliggående, at de ikke har chancer for at komme i regering foreløbig.

Det er dog min erfaring, at vælgerne i ret høj grad er skeptiske over for noget, der ligner letsindige løfter. Vor tids problemer er ingenlunde simple.

Der er i denne forbindelse et forhold, som det er meget vigtigt at betænke. Problemer, der opfattes som aktuelle korttidsproblemer, kan kræve løsninger eller friste til løsningsforsøg, der så viser sig at have konsekvenser

langt frem i tiden. Det er ikke altid let at bedømme, hvilken tidshorizont det er rigtigst at have for øje.

Lad os først se på nogle problemer, der for tiden behandles med kortsigtede foranstaltninger, men bag hvilke der ligger langvarige tendenser, der ikke tages tilstrækkelig hensyn til.

1. Vi har fået en **Miljøhandlingsplan**, der bl.a. forpligter eller tilskynder landbruget til at reducere forbruget af kunstgødning, at ændre anvendelsen af naturgødning ved hjælp af gyllebeholdere og ændring af tidspunktet for udbringning samt at tage betydelige arealer af såkaldte marginaljorde ud af landbruget og tilplante dem med skov eller ændre dem på anden måde.

Formålet er bl.a. at formindske udsivningen af kvælstof, der skønnes at påvirke vore farvande til skade for fiskeriet. Men blandt konsekvenserne er uheldige bivirkninger af gyllebeholderne og tilskyndelsen for landmænd til at reducere deres kvægbeholdninger eller forlade erhvervet. Altså en forringelse af landbrugets produktion og produktions-evne.

2. Samtidig er der imidlertid i verden som helhed tendenser, der vil kræve meget store forøgelse af landbrugsproduktionen i dette og det følgende århundrede.

Verdens befolkning, der nu er ca. 5 milliarder, ventes at vokse til ca. 10.4 milliarder år 2000 (og måske ca. 10.7 milliarder i de følgende årtier). Det er altså lidt mere end en fordobling.

Desuden har som bekendt store dele af u-landenes befolkning et uforsvarligt lavt ernæringsniveau. Som nærmere omtalt nedenfor er niveauet nu stærkt stigende i ca. halvdelen af u-landenes befolkning. Man må derfor regne med, at efterspørgslen efter fødevarer efterhånden vil kræve en landbrugsproduktion, der er ca. tre gange så stor som den nuværende.

Desværre skal denne meget store produktionsforøgelse ske på et areal af landbrugsjord, der næppe er større end det nuværende. De arealer der egner sig til landbrug, er praktisk talt alle taget i brug nu. Og der er fældet for megen tropeskov til landbrugsanvendelse, så Indien og Kina nu har startet skovplantningsprogrammer.

Desuden har overgræsning skabt ørkendannelse i Afrika, og befolknings- og byvækst i u-lande vil, som det allerede sker hos os, kræve jord, der tages fra landbruget.

Man må derfor regne med, at der efterhånden skal produceres i hvert fald tre gange så meget pr. ha, og det er så stor en opgave, at man alvorligt må spørge, hvordan det bliver muligt.

Allerede i resten af dette århundrede skal produktionen forøges stærkt. Verdens befolkning ventes år 2000 at være ca. 27 pct. større end i 1985, og går det som i de seneste år, man har tal for, vil u-landene plus Japan, der har ca. 80 pct. af denne befolkning, til den tid have et forbrug af animalsk føde **pr. indbygger**, der er godt 40 pct. større, end det var i 1985. Animalske produkter stiller jo langt større krav til jorden end vegetabiliske, fordi dyrenes foder repræsenterer adskillige kalorier for hver calorie føde, vi får fra dyrene.

Landbrugsproduktionen skal derfor stige stærkt, og u-landenes eget bidrag hertil vil

være beskedent, fordi de på grund af deres stærke befolkningstilvækst vil have stadig mindre jord pr. indbygger. Allerede nu er deres landbrugsareal pr. indbygger mindre end halvdelen af industrilanden. År 2000 vil det være mindre end en trediedel, år 2100 mindre end en femtedel.

3. Det rejser det meget vanskelige spørgsmål, hvordan en miljøpolitik skal være, når den skal muliggøre den store forøgelse af landbrugsproduktionen, der bliver behov for.

Det er en helt anden problemstilling end den, der ligger til grund for den nugældende miljøplan. Marginaljordene skal utvivlsomt for en meget stor del bevares for landbruget, men vi ved i dag meget lidt om, hvordan nye bioteknologiske metoder kan muliggøre den store forøgelse af produktionen, der bliver nødvendig, uden farlige påvirkninger af naturen.

Den såkaldte Brundtlandkommission, nedsat af FN, har behandlet miljøproblemerne på verdensbasis og på langt sigt. Men den er desværre meget overfladisk i sin behandling af de fundamentale problemer vedrørende landbrug og fødevarer.

Den siger, at disse problemer kan løses, men uden at gå ind på hvor meget produktionen skal forøges, og hvordan det kan ske ved metoder, der ikke er farlige for naturen.

Der er altså et stort behov for en langsigtet nytænkning og for en forskning, der kan muliggøre en mere realistisk formulering af miljøpolitikken.

4. Et stort dansk problem er **betalingsbalancen**. Vi har haft underskud hvert år siden 1960, undtagen 1963, da den såkaldte helhedsløsning gav et minimalt overskud. Derfor er alene renterne af vor store udlandsgæld en tung byrde. Og situationen ville være

værre i dag, end tallene viser, hvis vi ikke for tiden havde betydelige indtægter fra den olieproduktion i Nordsøen, som dog kun vil være væsentlig i en kortere årrække.

Den politik, vi fører på dette område, er en stramning af finanspolitikken. Den skal så begrænse det offentlige forbrug og, indirekte, også det private ved reduktion af tilskud o.l. på en række områder.

Disse forbrugsbegrænsninger betyder så, at importen bliver mindre, end den ellers ville være, og det forbedrer så betalingsbalancen. Hvor meget er det svært at sige. Og hvor stram kan finanspolitikken gøres i de kommende år?

Der er et andet spørgsmål, der viser, at betalingsbalanceproblemet ikke kan betragtes som noget isoleret. Forbrugsbegrænsning reducerer importen, men den reducerer jo også forbruget af danske varer og tjenesteydelser, og derved forøger den **arbejdsløsheden**, som er vort andet store økonomiske problem. Det sker jo ofte, at en politik, der gavner på et område, skader på et andet, især hvis der er kortsigtet som i et enkelt års finanslov.

5. Hvad gør vi så ved **arbejdsløshedsproblemet**? Også her foretager vi en række foranstaltninger, der søger at mildne situationen for nogle af de ramte, men uden at angribe de faktorer, der er egentlige årsager til arbejdsløsheden.

Ser vi på Arbejdsministeriets budget, finder vi udgifter til **efterløn** (altså betaling for tidligt at forlade arbejdsmarkedet) til **arbejdsformidling**, til **beskæftigelsesordninger** og til **arbejdstilbudsordninger**. Altsammen noget, der mildner situationen for dem, der er blevet ledige, men uden at gøre noget ved årsagerne dertil.

6. Forholdet er her det, at det er en **langtid-**

stendens, der er hovedårsagen til den ondartede kombination af underskud på betalingsbalancen og stor arbejdsløshed.

Denne tendens er den forringelse af Danmarks **konkurrenceevne**, der har udviklet sig over en lang årrække. Hvis konkurrenceevnen var bedre, ville vi have en større eksport, og det ville så forbedre både betalingsbalancen og beskæftigelsen.

Det ville iøvrigt også formindske Danmarks import, fordi det ville gøre danske varer billigere end de varer, vi importerer.

Når konkurrenceevnen er forringet så meget, er det fordi danske lønninger er steget for meget i forhold til udenlandske og i forhold til udviklingen af dansk arbejdsproduktivitet. Der kan ikke siges noget bestemt om, hvor meget hver af disse to dele af udviklingen har betydet. Jo mere vi kan forbedre dansk arbejdsproduktivitet ved bedre produktionsmetoder, jo mindre afgørende er selve lønudviklingen, men vi må jo betænke, at de lande vi konkurrerer med, også kan forbedre deres arbejdsproduktivitet, ved nye metoder.

Lønmodtagerne udgør i dag mere end 90 pct. af Danmarks aktive befolkning. Det er derfor klart, at priserne på dansk arbejdskraft er af stor betydning for landets konkurrenceevne.

7. Endnu et problem i den aktuelle danske debat kan belyse forholdet mellem korttids- og langtidsbetragtninger. Det er tanken om **pensionsordninger** for dem, der i dag kun har ret til at få folkepension, når de bliver gamle.

Får de, der kun har denne ret, nu en ekstra pensionsordning, enten ved lov eller ved aftaler med arbejdsmarkedet, vil det, alt andet lige, se ud som en fordel for det ret store antal

mennesker det drejer sig om. Det er vel derfor, interessen for denne sag er så stor.

Spørgsmålet er nu, hvad de reelle virkninger vil være, på kort og på langt sigt, dels for dem, der får en sådan ordning, og dels for samfundet som helhed.

Det spørgsmål kan vi faktisk ikke besvare i dag, fordi der er en række usikkerheder, der muligvis kan få stor betydning.

En pensionsordning betyder jo, at der først skal betales præmie en række år, og at der til gengæld senere skal betales pension til den pågældende person, normalt i årene fra den forsikrede når en vis alder, f.eks. 67 år, til vedkommendes død.

Der er mange usikkerheder. Skal præmierne betales af den forsikrede selv, eller skal arbejdsgiveren bidrage? I det sidste tilfælde, bliver lønnen så til gengæld mindre end den ellers ville være? Kan præmien helt eller delvist trækkes fra i skatten, og hvordan vil pensionerne til sin tid blive beskattede? Vil de regler der gælder på disse områder i dag, blive ændrede i de kommende år?

Et spørgsmål af fundamental betydning er dette: hvad vil være **den reelle værdi** af de pensioner, man til den tid får, i forhold til den reelle værdi af de præmier, der betales i de første år? Kommer der en stærk inflation, vil de kroner man til sin tid får i pension, være meget mindre værd end de kroner, man har betalt præmie med. Og hvordan har forsikringsselskaberne forvaltet pengene i mellemtiden? Har lovgivningen forhindret dem i at anbringe en stor del af dem i aktier eller andre aktiver, hvis reelle værdi ikke formindskes, hvis der kommer inflation?

Også de forsikredes levetid kan få stor betydning. Hvor mange dør, før de når pensionsalderen, og hvor mange lever så længe, at de

skal have pension i mange år? Vi ved noget om dødeligheden indtil nu, men hvordan vil den være om 40 år?

Lad os se på en væsentlig samfunds faktor til afslutning. År 2025 vil der efter den sidste prognose i Danmark være ca. 2½ gange så mange personer i pensionsalderen i forhold til antallet af dem, der normalt er i arbejdsstyrken, som der er i dag. Der vil altså til den tid være overordentlig mange, der skal forsynes med pension o.l. i forhold til antallet af dem, der skal arbejde for at forsyne dem. Det kan derfor blive meget farligt at lave en pensionsordning der skaber store forventninger. Her er det fundamentalt vigtigt, at tidshorisonten i vor tænkning er lang.

Det ville være ønskeligt til afslutning at behandle nogle **internationale tendenser**, der kan få stor betydning for politiske beslutningstagere, og som rejser problemer, der ikke kan løses med kortsigtede beslutninger. En egentlig analyse af disse store problemer ville kræve meget plads, selvom vi havde den fornødne viden. Her skal derfor kun gives en kort omtale af tre af de vigtigste.

1. Der er **disharmonier** i de moderne samfund, en ny, egentlig fattigdom, især blandt de langtidsledige, vold, mord og andre forbrydelser. De klares ikke ved penge til de fattige og straf til uomagerne. **Årsagerne** må efterprøves ved analyse.

2. Forholdet mellem **u-lande og industrilande**. U-landene vil på grund af højere ernæringsstandard i nogle af dem og voksende knaphed på jord få en voksende import af fødevarer fra industrilandene.

Til gengæld vil de ved en vældig afvandring fra landbruget få en stor tilgang af billig arbejdskraft til industri og tjenesteydelser. I 1963 havde de ca. 4 pct. af verdens industrieksport, i 1984 ca. 12 pct., og lidt over halv-

delen af verdens handelsflåde er nu registreret i u-lande, bl.a. på grund af den billige arbejdskraft.

Det store spørgsmål er, om det voksende pres på jordens ressourcer vil forhindre de fattige lande, i Afrika og Sydasiens, i for alvor at komme med i udviklingen. Det kræver en omhyggelig analyse.

3. Udviklingen i verdens tre største lande, Rusland, Kina og USA, kan bestemme problemstillingen i vor forsvars- og udenrigspolitik. Den skal derfor skitseres i det følgende.

Rusland og Kina har på grund af deres store landområder og begrænsede kyster haft en relativt isoleret tilværelse i hovedparten af deres historie. Derfor kom de helt op i de 20. århundrede med de store uligheder i samfundet, der havde fremkaldt de socialistiske tanker i Europa.

Til gengæld importerede de så nu disse tanker og indførte egentlige socialistiske systemer, som vi aldrig har fået i Europa, fordi en gradvis udvikling her har formindsket ulighederne.

De nye systemer viste sig dog at være upraktiske og usmidige. De var jo baserede på europæiske teorier fra det 19. århundrede, og nu hører man meget om højere levestandarder og større smidighed i Vesten. Reformprocesser er derfor i gang både i Rusland og i Kina. Det virker i retning af at formindske forskellene mellem de to landes økonomier og de vestlige landes. Det må også fremme en større samhandel med Vesten og en overtagelse af vestlig teknik gennem investeringer fra vestlige firmaer og industrielt samarbejde.

Ruslands ekspansion mod øst har skabt noget, der minder om de europæiske landes kolonialisme i tidligere århundreder. Sovjetunionen rummer i dag talrige folkeslag, og

de begynder nu som tidligere i vestlige kolonier at vise trang til selvstændighed, i Armenien og vel også andre steder efterhånden. I Tibet sker noget tilsvarende over for Kina. Det er usikkert, hvor langt denne udvikling vil gå, bl.a. i de baltiske delstater.

De **østeuropæiske lande** vil formentlig også tilstræbe en noget større selvstændighed i forhold til Sovjetunionen. Kommer der et øget Øst-Vestsamarbejde, kan det opnås uden egentlige brud.

USA har aldrig kendt de store uligheder, der skabte de socialistiske tanker. Indvandrerne kunne frit rejse stadig længere mod vest og derved udbygge samfundet på fredelig vis. Derfor har amerikanske politikere som helhed en meget ringe forståelse af socialistisk prægede samfund og specielt af Sovjetunionen. De ser det som noget af en mission at bekæmpe socialismen.

Derfor er Øst-Vestspændingen især en spænding mellem USA og Sovjetunionen. At der nu synes at være en vis afspænding på vej, forklares vel navnlig ved de to supermagters forståelse af, at en Øst-Vestkrig med de mest udviklede våben ville være en katastrofe for begge parter.

For begge er forsvaret også en økonomisk byrde, men især for Sovjetunionen. Hvis det, som det har været antydnet, kan føre til en reduktion af de konventionelle styrker i Øst-blokken, vil det mindske risikoen for de østeuropæiske lande.

Der er derfor også på dette område behov for en ikke for kort tidshorisont i den politiske tænkning. Vil der, bl.a. på grund af konvergensen mellem de østlige og vestlige økonomisystemer, være en voksende tilbøjelighed til at betragte Øst-Vestspændingen som aftagende, vil det for de enkelte lande være ønskeligt at tilpasse deres politik til en sådan udvikling.